

Námestie s odleskom večnosti

SLOVENSKÝ ORLOJ
Stará Bystrica

BEÁTA JAROŠOVÁ

Ked' si počas rekonštrukcie Rínku sv. Michala Archanjela v Starej Bystrici lámali hlavu nad slepou stenou Domu kultúry, niekomu zišla na um myšlienka vytvoriť tam orloj. Nepríťažlivý kút námestia sa po čase premenil na výnimočné umelecké a technické dielo, priťahujúce pozornosť návštevníkov z blízka i ďaleka...

Starobyrstrický orloj predstavuje originálnu dominantu, ktorá sa vymyká a zároveň presne „zapadá“ do celkového kontextu revitalizovaného centra obce. „Zámerom rekonštrukcie bolo vytvoriť námestie - komunitné centrum obce - kde sa ľudia budú dobre cítiť, stretávať sa, zúčastňovať sa na kultúrnych podujatiach, nakupovať, vybavovať úradné záležitosti... Chceli sme spojiť potreby súčasnosti s tradíciou v snahe vniesť do centra architektonický súlad,“ hovorí Ján Podmanický, starosta Starej Bystrice.

S generálnou rekonštrukciou Rínku začali v roku 2004. Autorom koncepcie revitalizácie tohto verejného priestranstva sa stal architekt Ivan Jarina, ktorého obec Stará Bystrica angažovala po úspešnej realizácii kostola sv. Andreja-Svorada a Beňadika v susednej Radôstke. „Projekt obnovy centrálného námestia ako tradičného rínku „ex post“, so zosúladením všetkých stavieb bol pre nás veľmi príťažlivý, keďže máme veľký rešpekt voči tradičnej drevenej architektúre Kysúc. Náš ateliér mal už vtedy skúsenosti s maximálnym využívaním potenciálu miestnych remeselníkov a s prispôbovaním architektúry ich remeselnej zručnosti a ich skúsenostiam s tradičnými konštrukciami. Prijali sme ich nadšenie výrazovo obohatiť priestor námestia tak, aby pôsobil ako jednotný celok,“ komentuje spoluprácu architekt Ivan Jarina.

PROSTREDIE VYCHOVÁVA

Významnú finančnú podporu získala obec z predvstupového európskeho fondu Sapard. No i samotní obyvatelia Starej Bystrice projekt revitalizácie prijali za svoj. Murári, tesári kamenári, šindliari - to všetko sú profesie, ktoré majú v tomto regióne silnú tradíciu. A na domácich majstrov - či už živnostníkov,

alebo tých zamestnaných v obecnom podniku - sa mohli v mnohom spofahnúť aj pri rekonštrukcii. „Snažíme sa, aby bol rozvoj obce všestranný - neuberal sa iba jedným smerom - kanalizácia, plynofikácia, ČOV, školstvo, spolkový život... To všetko má svoje miesto v živote obce. Keď sa občania presvedčili, že výstavba nie je na úkor niečoho iného, získali sme si ich pod-

poru - tri štvrtiny financií pochádzali od sponzorov a z predvstupovej pomoci,“ uvádza J. Podmanický.

Kultúrne prostredie skutočne vychováva a svoje robí aj prevencia – námestie je monitorované bezpečnostným systémom. So sprejermi sa dohodli - dostali vyhradený priestor pre svoje výtvarné prejavy. „Zo začiatku sme sa strelili s vandalizmom, ale momentálne to, chvalabohu, nemusíme riešiť.“ Sympatické je i to, že v obci sa nebáli investovať do kvetov. Estetické hľadisko má však aj svoj vecný rozmer. „Podarilo sa nám prenajať všetky vhodné priestory, ktoré vznikli rekonštrukciou. Príjem z prenájmu nám pritom vzrástol o milión korún ročne. Obec tak získala zdroj príjmov na financovanie ďalších aktivít. Nehovoriac o rozvoji cestovného ruchu a s ním spojených služieb, s ktorými do Starej Bystrice prúdia ďalšie prostriedky. Nenadarmo sa hovorí, že ide o najčistejší priemysel s obrovským potenciálom.“

PRVÁ ETAPA – OD SIETÍ PO ERB

Rekonštrukcia námestia sa uskutočnila v dvoch etapách. V rámci prvej sa uskutočnila celková rekonštrukcia všetkých plôch námestia. Ako uvádza tlačová správa, zrekonštruovali inžinierske siete, položili nové dlažby a asfaltové koberce. Hlavným dlažbovým materiálom sa stali štiepané kamenné kocky z granitu a čadiča. V centrálnej časti okolo fontány boli použité kamenné koc-

ky z červenej švédskej žuly. Vzhľadom na to, že tvorcovia mali v úmysle vytvoriť v priestore centra obce pokojnú zónu najmä pre chodcov, štátna cesta bola v oblúku posunutá na okraj predpokladanej pešej časti Rínku. Spoločne s kamennými spomaľovacími pruhmi sa tak dosiahlo celkové spomalenie dopravného pohybu v centrálnej časti obce a tak sa vyšlo v ústrety chodcom pohybujúcim sa v priestore Rínku sv. Michala Archanjela. V rámci drobnej architektúry boli doplnené liatinové lavičky, stojany na bicykle, odpadové koše, ochranné koše okolo stromov a pod. Za zmienku stoja štyri liatinové lampy verejného osvetlenia, ktoré majú vo svojich päťoch odliate erby Starej Bystrice.

Kamenné schodisko je celé zhotovené z klubinského pieskovca. Počas povrchovej ťažby kameňa v susednej obci Klubina bol v lome objavený zvláštny kamenný segment, ktorý je dnes vložený v priečelí schodiska. Ide o fosilný nález pravdepodobne z Tretohôr, a predstavuje skamenené zvyšky pravekých červov a odličkov ich pohybu. V schodisku sú tak tiež umiestnené pečate symbolizujúce samostatnosť Starej Bystrice.

Rekonštrukcia obecného úradu začala v roku 2006. V nadstavbe budovy vznikli dva byty. Výrazná je najmä čelná stena s balkónom a schodiskom.

Budova základnej školy zo 60-tych rokov 20. storočia sa po rekonštrukcii v rokoch 2007-2009 stala novou dominantou Rínku sv. Michala Archanjela. Monumentálne pôsobia najmä kamenné piliere na priečelí, ktoré v predchádzajúcej podobe neboli.

DRUHÁ ETAPA – OJEDINELÝ EXPERIMENT

V druhej etape nasledovala postupná rekonštrukcia budov na námestí: obecného úradu, Zbojníckej bašty, základnej školy, fontány sv. Michala Archanjela, Bielkovho domu a domu kultúry. Zostáva s celkovou architektúrou zladit' budovu pošty a niekoľko súkromných objektov.

„Už od roku 2002 sme postupne tvorili predbežný koncept celku a začali vznikat' jednotlivé nové časti námestia. Najprv vznikol obecný bytový dom a Zbojnícka bašta s kaviarňou na poschodí a službami na prízemí. Potom sa zrekonštruovalo celé námestie ako centrálny komunikačný priestor obce so sochou nového patróna - sv. Michalom. Postupne sme pripravili návrhy rekonštrukcie a nadstavby obecného úradu, projekty úpravy fasády základnej školy.

Vznikol ojedinelý experiment s úpravou všetkých fasád okolo námestia s minimálnymi zásahmi do nesúrodnej súčasnej zástavby, ktorá nerešpektovala žiadnu mierku ani kontext.

MEDZI NEBOM A ZEMOU

Rušné centrum obce ozvlášťuje ešte jeden nevšedný moment - socha sv. Michala Archanjela.

Je vytesaná z bieleho kameňa, vračanského vápenca, vyťaženého v Bulharsku. Viliam Loviška, autor sochy a fontány, zaujal netradičným stvárnením tohto patróna Starobystričanov. Socha púta pozornosť najmä mohutnými krídlami, ktorými drží meč – kríž. Pripomína kňaza zahaleného plášťom a držiaceho monštranciu. Tento motív zdôrazňuje ochranný symbol sv. Michala Archanjela. Sčasti zahalená tvár je symbolom bytosti anjela ako prostredníka medzi človekom a Bohom. Zadná časť sochy symbolizuje porazeného hada – satana v zobrazení keltskej ornamentiky. Po stranách je znázornených desať kruhov symbolizujúcich desiatnik ruženca. Do týchto kruhových útvarov budú postupne vkladané bronzové pečate so symbolmi obcí, do ktorých sa presťahovali väčšie komunity pôvodných obyvateľov Starej Bystrice. Socha sv. Michala Archanjela vznikala od myšlienky po realizáciu dva roky. Slávnostne bola odhalená a posvätená v septembri 2006.

Strechy námestia ako piata fasáda tvoria jednotnú kompozíciu s dlažbou a spevnenými plochami. Boli sme si vedomí, že vytvárame skôr scénu a konštrukcie vymedzujúce námestie môžu pôsobiť ako kulisy. Preto sme si dovolili expresívny výtvarný výraz, ktorý nám poukazuje, čo všetko sme stratili počas posledných desaťročí, keď nám zanikli jedinečné centrá obcí, ktoré boli nاپojené na svoju stáročnú kultúru,“ konštatuje I. Jarina

Zbojnícka bašta

Na jej mieste v minulosti stála budova starej hasičskej zbrojnice, ktorá bola zbúraná v druhej polovici XX. storočia. Neskôr sa tu nachádzal parčík s informačnými tabuľami. Zbojnícka bašta bola postavená v rokoch 2003-2005. Svoje pomenovanie má od kameňa, ktorý je pred ňou umiestnený.

V spodnej časti objektu sú umiestnené štyri obchodné priestory. V zadnej časti sú vybudované verejné toalety. V hornej časti je umiestnená prevádzka pohostinstva s vyhlídkovou vežou a terasou. V ukončení veže je na otočnom mechanizme pripevnená obecná vlajka Starej Bystrice. Zaujímavosťou Zbojníckej bašty sú tri klenbové stropy v obchodných priestoroch, ako aj použité zdobenie krokiev a tragarov, vychádzajúcich z historických predlôh používaných v Starej Bystrici a v jej okolí.

Niektoré kamenné segmenty pochádzajú z pieskovcového lomu v susednej Klubine. Architektonickou zvláštnosťou je aj padajúca terasa, ktorá symbolizuje hornatý kraj Kysúc. Zbojnícka bašta je typickým predstaviteľom architektúry tzv. modernej secesie, ktorá vychádza z tradičných materiálov a z tradičných remeselných postupov a techník.

Zbojnícky kameň

Kameň umiestnený pred Zbojníckou baštou, bol prenesený z vrchu Černatín. Vrch Černatín patrí medzi starobylé miesta obce Stará Bystrica a spomína sa už v roku 1417 vo viacerých listinách. Podľa legendy boli na Černatíne kamene, na ktorých tancovali víly so zbojníkmi. Kto si vraj na tomto kameni zatancuje, splní sa mu jeho najtajnejší sen.

DREVENÁ MADONA

„Najväčšou kompozičnou prekážkou pri tvorení konceptu námestia bolo pre nás začlenenie predimenzovaného domu kultúry. Na podnet pána starostu a Viliama Lovišku sme vytvorili z fasády drevenú sochu s orlojom, so snahou zachytiť plynutie času v slovenskej histórii,“ vysvetľuje architekt Jarina. Ide pritom o najväčšiu drevenú sochu na Slovensku. Predstavuje sediacu Madonu, Sedembolestnú Pannu Máriu, patrónku Slovenska. Celkovú kompozíciu diela navrhol akademický sochár Viliam Loviška a architektonické riešenie realizoval Ivan Jarina. Tvarovanie diela v šindľovej konštrukcii bolo možné vďaka 80 dreveným ramenám, ktoré tvoria kostru orloja.

OSOBNOSTI Z VÝKLENKOV

Z výklenkov starobystrického orloja „pozera“ na slovenskú prítomnosť šesť osobností našej histórie. Nechýbajú medzi nimi bronzové plastiky kniežata Pribinu a kráľa Svätopluka z najstaršieho obdobia našich dejín, Antona Bernoláka a Ľudovíta Štúra, kodifikátorov slovenského jazyka či Milana Rastislava Štefánika a Andreja Hlinku. Úmysel autorov bol spomedzi historických postáv 19. a 20. storočia vybrať po dve z prostredia katolíckeho aj evanjelického. Pozoruhodnosťou je taktiež vyobrazenie Pribinu s mečom v ruke a kráľa Svätopluka s kráľovskou korunou.

Sedem soch slovenských apoštolov, ktoré sa každú hodinu objavujú vo vežičke orloja, vytesal z topoľového dreva ľudový rezbár Peter Kuník z Tvrdošína. Ide o svätcov, ktorých osudy boli spojené so Slovenskom: sv. Cyril, sv. Metod, sv.

Andrej-Svorad, sv. Beňadik, sv. Gorazd, sv. Bystrík a sv. Vojtech.

RYOLIT AJ ZLATÝ ÓNYX

„Dôležitým momentom rekonštrukcie je fakt, že vychádzala zo snahy stavať na zručnosti miestnych remeselníkov a tiež snahy uplatňovať materiály tradične spojené so životom u nás,“ vysvetľuje J. Podmanický. I tentoraz vynikli

možnosti, ktoré majstrom odvekov ponúkalo drevo, kov, kameň... Drapéria je napríklad zhotovená zo slovenského kameňa ryolitu (vznikol stuhnutím lávovej hmoty a bol vyťažovaný v lomoch pri Hliníku nad Hronom). Horná časť drapérie je vytesaná v tvare opony, dolná časť obsahuje kruhové otvory, v ktorých sú vložené priehľadné tabuľky zo zlatého ónyxu - jediného slovenského mramoru, (ťaží sa v lomoch pri Leviciach). Tento mramor obsahuje vo svojej štruktúre časti zlatého vlasu, od čoho je jeho pomenovanie. V noci sú tabuľky zlatého ónyxu podsvietené. Autori drapérie sú taktiež akad. sochári manželia Viliam a Marcela Loviškovci. Z ryolitu je zhotovený aj portál vstupu do galérie.

ASTROLÁB - SRDCE ORLOJA

Srdcom orloja je tzv. astroláb, teda ciferník s astronomickými údajmi. Podľa tlačovej správy práve astroláb robí zo Slovenského orloja v Starej Bystrici jediný a prvý orloj na Slovensku. Bez astrolábu nemôže byť orloj orlojom. Vzhľadom na to, že ide o zložitý astronomický a hodinársky mechanizmus, astroláb pre Slovenský orloj v Starej Bystrici navrhla a zostrojila špecializovaná pražská firma. Keďže sú astronomické údaje osobitne navrhnuté pre zemepisnú

polohu Starej Bystrice, nejde o kópiu iného orloja. Farebnosť hlavnej dosky astrolábu je daná fázami dňa: čierna noc, červená úsvit, bledomodrá deň-obzor, červená súmrak. Ručička so slnkom sa pohybuje po týchto poliach podľa toho, kde sa reálne slnko nachádza. Hlavná doska astrolábu je ďalej delená zlatými lemovkami, ktoré označujú rovník, obratník raka, obratník kozorožca a miestny poludník, teda úsečku priamky, ktorá ukazuje, kedy je slnko najvyššie na oblohe nad Starou Bystricou. Orloj v Starej Bystrici tak ako jediný z jestvujúcich orlojov na svete ukazuje tzv. pravý slnečný čas. Okrem toho astroláb ukazuje polohu mesiaca na oblohe, fázy mesiaca a polohu slnka v znamení zverokruhu. Na vonkajšom okraji je tzv. kalendárna doska, ktorá má 366 dielov a každý deň sa otočí o jeden diel. Významné slovenské sviatky a pamätné dni sú na kalendárnej doske označené červenou hviezdčikou.

ZVONY VO VEŽI

Vo vežičke orloja sú umiestnené dva zvony. Jeden odbíja čas, druhý vytvára zvukovú kulisu počas promenády apoštolov. Odbíjajúci zvon (cimbál) nesie názov sv. Juraj a text: Slovenský orloj Stará Bystrica R. P. 2009. Zvon dal odliat žilinský župan Ing. Juraj Blanár. Druhý zvon nesie názov Riečnická Madona a text: Na pamiatku zatopených obcí Riečnica a Harvelka dal odliat nitriansky biskup Viliam Judák. Tento zvon má vyobrazený emblém Panny Márie z obrazu na hlavnom oltári riečnického kostola, ktorý sa jediný zachoval pred zatopením.

ZVONKU ORLOJ, ZVNÚTRA GALÉRIA

Mimoriadne príjemný zážitok očakáva každého, kto navštívi priestor pod orlojom. Vzniklo tu totiž útulné umelecké a informačné centrum spojené s malou predajnou galériou, v ktorej sa vystavujú diela profesionálnych i neprofesio-

nálnych umelcov. Okrem toho je tu umiestnená predajňa suvenírov, informačno-turistická kancelária. Sprístupnené bude tiež schodisko k zadnej časti orloja, v ktorej si budú môcť návštevníci pozrieť jeho mechanizmy.

Z CENTRA AŽ PO OKRAJ

Z rušnejšieho centra sa rekonštrukcia postupne presunula do blízkeho školského areálu. Zrekonštruovaná je budova CVČ a vybudované ihriská pre deti a mládež, pribudne tu aj akási minizoo. Vyrástlo tu tiež päť nových apartmánových domčekov, ktoré slúžia ako ubytovanie pre turistov. „Je tendencia po-

Vyjadrenie architekta **Ivana Jarinu**

Píše sa rok 2009, a pred nami stoja nové výzvy. Práve sme dokončili projekt Námestia sv. Floriána v obci Stará Bystrica, ktoré je vzdialené len par sto metrov od Nám. sv. Michala. Pevne dúfame, že vznikne druhé miesto v obci, ktoré si ľudia naozaj obľúbia. Postupne nás oslovujú majitelia stavieb na Námestí sv. Michala, aby sme im navrhli rekonštrukciu ich fasád, tak, aby dotvárali a nerušili umelecký dojem z celku.

Všimli sme si, že obyvatelia obce začali používať nami navrhnutý štýl pri novovznikajúcich stavbách v Starej Bystrici. Je to posun k lepšiemu. Veríme, že všetko, čo tam nové vznikne prinesie radosť nielen nám ako tvorcom, ale hlavne obyvateľom obce a jej návštevníkom.

Už roky obdivujem snahu samospráv v Luxembursku, Holandsku, Francúzsku o zachovanie jednotného, výnimočného charakteru obcí pomocou dodržiavania múdrych regulatívov, ktoré dokážu usmerniť svojich obyvateľov tak, aby stavby dediny či mestečka spolu tvorili jednotný a vzhľadný celok. Vytvorili systém stimulov, ktorý finančne motivuje dodržiavanie architektonicko – urbanistických regulatívov pri každom stavebnom zásahu jednotlivca.

Občas stačí vhodný impulz, aby projekčný tím v úzkej spolupráci s miestnymi nadšencami postupne, s minimálnymi nákladmi, vytvoril zaujímavé priestory s obnovenými tradíciami, plné života. •

súvať sa s rekonštrukciou z centra obce ďalej. Nevýhodou Starej Bystrice je jej dĺžka - osem kilometrov. Práve rozľahlosť obce si vyžiadala potrebu periférnych oddychových centier,“ vysvetľuje jej starosta. Nedávno začali revitalizáciu celého priestoru Lány, kde vznikla ďalšia oddychová zóna so športoviskami a ihriskami. Pokračovať v nej budú na jar. Rekonštrukcia „neminie“ ani budovu druhého stupňa ZŠ. Nasledovať bude námestie pred hotelom Bystričan. V snahe zatráktívniť obec pre návštevníkov pribudne rozhľadňa a cyklotrasy. Pripravený je už i projekt kúpaliska.

„Snažíme sa využiť možnosti z EÚ v období 2007 – 2013 a podať čo najviac projektov. Zapájame sa do každej výzvy. Ročne podávame 7 - 8 projektov, tie

investične menej rozsiahle si pripravujeme sami (dvaja pracovníci Obcí majú na starosti prípravu projektovej dokumentácie),“ vysvetľuje J. Podmanický. Na jeseň tohto roka začala obec zároveň realizáciu dvoch projektov rekonštrukcie vykurovania v centre voľného času a v základnej škole v celkovom objeme 400 tisíc eur. Pri rekonštrukcii sa uplatní klasická výmena s využitím tepelných čerpadiel a solárnych panelov. „Sľubujeme si úspory energie. Kombináciu tepelných čerpadiel v spojení so solárnymi panelmi vnímame ako ideálne riešenie vykurovania najmä v prechodných obdobiach,“ uzatvára starosta Starej Bystrice. •

Klaster

spoločne doma aj za hranicami

BEÁTA JAROŠOVÁ

Spojenie síl a spoločný postup pri marketingových aktivitách prezentujúcich Liptov, Oravu či Turiec ako zaujímavú turistickú destináciu doma i v zahraničí je cieľom klastrov cestovného ruchu. Ich zakladatelia sa inšpirovali dlhoročnými a osvedčenými modelmi riadenia regiónov cestovného ruchu v Rakúsku, Švajčiarsku a Nemecku.

Klaster sú jedinečným modelom spolupráce podnikateľov, samosprávy a výskumu s cieľom harmonizovať ich vzájomné potreby, na dosiahnutie regionálneho rozvoja, a tým aj vlastného rozvoja. Najväčší prínos klastra je v tom, že sa v ňom združujú aj najväčší konkurenti, ktorí sa snažia využiť to, čo ich spája a dokážu sa dohodnúť na riešení, ktoré má prínos pre všetkých. Klaster sú veľmi progresívnou iniciatívou vychádzajúcou z potreby všetkých členov prilákať do regiónu viac návštevníkov, a tým pozdvihnúť jeho ekonomiku.

KLASTER V ŽILINSKOM KRAJI

V lete tohto roka pribudli v Žilinskom kraji Klaster Orava a Klaster Turiec. Rok predtým v apríli 2008 vznikol Klaster Liptov. Víziou všetkých je vybudovať zo svojho regiónu „vychytenú“ európsku destináciu cestovného ruchu a zvýšiť návštevnosť domácich aj zahraničných turistov. Všetky tri klaster sú partnerstvom súkromného a verejného sektora (členmi sú podnikatelia a samospráva) a vznikli s cieľom riešiť problémy cestovného ruchu v duchu myšlienky „spoločne sme silnejší“. Z právneho hľadiska sú všetky tri klaster v Žilinskom kraji záujmovým združením právnických osôb, ktoré je z pohľadu fle-

Klaster (z anglického cluster) znamená zhluk, strapec, zoskupenie. Jestvujúce klaster v zahraničí sú združeniami, ktoré využívajú synergický efekt spolupráce podnikateľských subjektov, samospráv, občianskych a komunitných aktivít pôsobiacich v regióne, rôznych podporných organizácií, ale aj výskumných a vzdelávacích inštitúcií, univerzít. Podnikatelia sú „hnacím motorom“ klastra, samospráva poskytuje príslušnú infraštruktúru a regionálne-inštitucionálny rámec, vzdelávacie inštitúcie vnášajú know-how.

xibility pristupovania ďalších členov najvhodnejšou právnou formou. Všetky tri klaster sú doteraz financované výlučne z vlastných členských príspevkov zakladajúcich členov. V budúcnosti chcú na rozvoj svojej činnosti využiť aj európske finančné zdroje. Klaster vystupujú ako Organizácia destinačného manažmentu (Destination Management Organisation - DMO). Pre svojich členov a partnerov z odvetvia cestovného ruchu v regióne plnia úlohu oficiálnej spoločnej marketingovej a organizačnej centrály, ktorá koordinuje rozvoj cestovného ruchu na regionálnej úrovni.

NAJVIAC SKÚSENOSTÍ MÁ LIPTOV

Klaster Liptov je prvou oficiálnou organizáciou destinačného manažmentu nielen v Žilinskom kraji, ale aj v rámci Slovenska a keďže má za sebou už viac ako rok aktívnej činnosti, má najviac skúseností a poznatkov z fungovania klastra. Všetky zakladajúce subjekty Klastra Liptov sa dohodli na financovaní združenia na základe poplatku za návštevníka, v prípade subjektov súkromného sektora „návštevníka ako prvovstup do strediska cestovného ruchu“ a v prípade mesta „prenocovaného návštevníka na území mesta“, za ktorého bola odvedená daň z ubytovania (kúpeľný poplatok). Subjekty súkromného sektora sa na celkových členských poplatkoch v roku 2008 podieľali vo výške 63 %.

Od konca minulého roka sa región začal propagovať prostredníctvom modernej marketingovej značky LIPTOV. Súčasťou aktívnej marketingovej práce pri propagácii regiónu bolo aj zavedenie a predaj zľavovej karty LIPTOV Card, ktorá návštevníkom Liptova zatriktívňuje služby ponúkané členmi klastra. •